

UDK:
/KATEGORIZACIJA/
Primljeno: 14.9.2018.
Prihvaćeno: 16.9.2018.

Blaženka Klemar Bubić, prof. i dipl. knjižničarka
Knjižnica- Zbirka za germanistiku
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
Email: bklemar@ffzg.hr

Dr. sc. **Marijeta Rajković Iveta**, doc.
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
Email: mrajkovi@ffzg.hr

Austrijska i hrvatska kultura u profesionalnom i životnom putu: studija primjera Camilla Lucerna

Rad se temelji na osobnoj ostavštini (arhivskom gradivu) koju je profesorica Camilla Lucerna oporučno poklonila Zbirci za germanistiku - Knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kroz njezin život prikazuje se utjecaj multikulturalnih i višejezičnih sredina na odrastanje, školovanje i rad.. Rad započinje prikazom njenog obrazovanja te nastavničkog i pedagoškog rada, s osvrtom na ulogu u emancipaciji djevojaka i redefiniranju rodni uloga. Težište rada je na njenom posredovanju između dviju kultura kroz prevođenje s hrvatskog i slavenskih jezika na njemački jezik, objavi autorskih djela (književnih djela, posebno pjesama i drama), feljtonističkom radu. Uvidom u ostavštinu pronalazimo brojna pisma i razglednice koje nam svjedoče o njenom društvenom i intelektualnom miljeu o kojem se kretala, a koji uključuje brojne istaknute intelektualce i ustanove iz njemačkog govornog područja (iz Austrije, Njemačke, Švicarske).

Ključne riječi: Camilla Lucerna, austrijska kultura, ostavština, germanistika, slavistika

Uvod

U radu je prikazan život Camille Lucerne¹, germanistice i slavistice, književnice i prevoditeljice, posrednice između austrijske i hrvatske kulture. Polazište rada njena je osobna ostavština (dokumenti, rodoslovno stablo, oporuka, popis darovanih predmeta i knjiga s imenima osoba kojima ih daruje, fotografije (obitelji, prijatelja i poznanika od kojih su mnogi bili istaknute ličnosti odnosno vodeći intelektualci toga doba), pisma, svjedodžbe, objavljeni članci tj. isječci iz novina gotovo polovice njenih feljtona), djelomično neobjavljeni tekstovi i recenzije njenih djela, bilješke, manuskripti i tiposkripti pjesama, prijevoda, filoloških radova, tekstovi o njoj i fragmentirane bibliografije, knjige, povelje i medalje koje je dobila za istaknuti rad kao posrednica između dvaju kultura². Navedenu ostavštinu oporučno je ostavila Elzi Kučeri koja ju 1966. poklanja Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ostavština je bila pohranjena u Knjižnici Odsjeka za germanistiku, danas Zbirci za germanistiku. Cilj ovog rada je na temelju dijela tog arhivskog gradiva prikazati njeno porijeklo (roditelji su joj bili različitih etničkih pripadnosti), odrastanje i školovanje u različitim kulturama, prvenstveno jezičnim sredinama, austrijskoj i hrvatskoj, u okviru Austro-Ugarske Monarhije te kako su brojne migracije i remigracije tijekom odrastanja utjecale na njezin profesionalni razvoj žene intelektualke. Lucerna je bila jedna od prvih učiteljica na Ženskom liceju u Zagrebu te jedna od prvih pet *vanrednih* slušačica na Mudroslovnom fakultetu (danas Filozofskom fakultetu), a ujedno i na Sveučilištu u Zagrebu. Studirala je u i Beču. Svojim radom utjecala je na emancipaciju djevojaka i bila aktivna u borbi za redefiniranje ženskih uloga, a posebice se borila za pravo na obrazovanje. Kroz čitav radni vijek posredovala je i povezivala različite kulture što je najviše vidljivo kroz prevođenje s hrvatskog i drugih slavenskih jezika na njemački jezik, objavu autorskih djela (književnih djela, posebno pjesama i drama), feljtonistički rad. Bila je prva žena čija su djela tiskana u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (danas Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti). Uvidom u ostavštinu pronalazimo brojna pisma i razglednice koje nam svjedoče o njenom društvenom i intelektuanom miljeu u kojem se kretala, a koji uključuje brojne istaknute intelektualce i ustanove iz njemačkog govornog područja (iz Austrije, Njemačke, Švicarske).

Pregled dosadašnjih istraživanja

¹ Pseudonimi: Camilla Leonhart(d), Milović, H. R.

² Vidulić, Svjetlan, Was bleibt Porträt der Schriftstellerin und Philologin Camilla Lucerna (1868-1963), Zagreber germanistische Beiträge, 6, 2001, 85-107.

Dosada su se Camillom Lucernom bavili Elza Kučera, psihologinja i knjižničarka, njena prijateljica³ koja 1928. objavljuje članak *Camilla Lucerna. Ein Frauenbildnis*. Također 1938. objavljuje članak *O životu i radu Camille Lucerne* te 1938. i 1959. knjižice s njenom bibliografijom. Povjesničar književnosti Tvrtko Čubelić 1944. u članku *Balladen der „Unbekannten“* govori o istoimenoj knjizi, tj. Lucerninoj studiji o hrvatskom narodnom pjesništvu na njemačkom jeziku, popraćenu Lucerninim prijevodima usmenih hrvatskih balada te tumačenjima uloge žena „u oblikovanju, pjevanju i stvaranju narodnih pjesama“⁴. U ostavštini nalazimo i anonimni⁵, neobjavljeni rukopis iz 1953. *Camilla Lucerna-naučni radnik i književnik: uz 85-godišnjicu njenog života* u kojem se daje povijesni, društveno-ekonomski, kulturološki, umjetnički prikaz prilika u kojima je odrastala, analizira njen karakter, rad i stvaralaštvo, njena nastavnička, odgojna i obrazovna djelatnost, njena psihološka analiza razvoja djece i praktični savjeti od goju, njena uloga u emancipaciji mladih djevojaka, njenih učenica te se na kraju prikazuje njezin raznoliki znanstveni i književni rad pisan na oba jezika. Težište rada Lucernina je analiza Goetheovog djela *Das Märchen. Goethes Naturphilosophie als Kunstwerk*. Nadalje, Dunja Detoni Dujmić, hrvatska književna povjesničarka i kritičarka, 1995. u časopisu *Republika*, u članku *Camilla Lucerna ili dama sa svjetiljkom* piše o Lucerninom dramskom, filološkom i prevoditeljskom stvaralaštvu naglašavajući pritom važnost ženskih likova u njenom opusu te ulozi žena u prenošenju i stvaranju usmene književnosti. Germanist Svjetlan Lacko Vidulić 2001. nakon sistematiziranja njene ostavštine, piše članak *Was bleibt Porträt der Schriftstellerin und Philologin Camilla Lucerna (1868-1963)* u kojem daje pregled njenog književnog i znanstvenog rada te na kraju daje opis mapa sa sistematiziranom ostavštinom. U ovom članku piše o Lucerninom životu i radu, doprinosu u posredovanju između dviju kultura te ga stavlja u širi povijesni i društveni kontekst. Iduće, 2002. godine, objavljuje članak *Inventura dramskog stvaralaštva Camille Lucerne* u kojem analizira njene drame na hrvatskom i njemačkom jeziku, piše o njihovim uprizorenjima, recepciji i kritici te o kasnijoj fazi kada pisanje dramskih tekstova zamjenjuje pisanjem feljtona o kazalištu, kazališnih osvrti i kritika. Filologinja i kulturologinja Vesela Tutavac 2016. u članku *Immerreißt der Sturm Brücken fort. Immer werden sie wieder geschlagen. Camilla Lucerna – Ein Leben zwischen dem deutschsprachigen und dem slawischen Kulturraum* piše o njenom feministički obojanom književnom stvaralaštvu, o Lucerninoj ulozi u emancipaciji djevojaka, učenica ženskog liceja i kolegica s kojima piše zamolbe za upis na

³ O njihovom prijateljstvu osim oporuke svjedoči i to da su zajedno pokopane na zagrebačkom groblju Mirogoj, Polje 1, razred II/I, br. 35.

⁴ Čubelić, Tvrtko, *Balladen der „Unbekannten“*, Hrvatska revija 17(6), 1944., str. 343.

⁵ Rukom dopisano Deša Devčić.

studij, o zalaganju za jednako pravo na školovanje obaju spolova, o recenziji knjige poznate feministkinje Ilse Reicke⁶, o ženskom pokretu koji ona smatra kulturnim, a ne političkim. Organizacijski odbor tog pokreta, čiji je član bila i Lucerna, 1925. godine u *Frauenzeitung*⁷ javno je pozvao žene da im se pridruže. Ona piše o važnosti prava glasa za žene. Na kraju rada daje popis Lucerninih djela (članaka i knjiga) koja se čuvaju u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici u Beču, a na kojima temelji svoj rad (i sve ostale radove). Iz pregleda dosadašnje literature, čiji je fokus bio na fragmentima života ili dijela opusa Lucerninog rada, vidljivo je da su radovi uglavnom objavljeni na njemačkom jeziku, dok je za hrvatsku znanstvenu i stručnu javnost malo poznata.

Odrastanje i školovanje Camille Lucerne u različitim kulturološkim i jezičnim sredinama

Iz dokumenata u ostavštini saznajemo da je Camilla Lucerna, profesorica u mirovini, Austrijanka jugoslavenskog državljanstva, rođena 24. lipnja 1868. u Rivi u blizini Tridenta u današnjoj Italiji, a umrla 15. lipnja 1963. u Zagrebu⁸. Njezin otac Johann Lucerna bio je češkog porijekla, a majka Maria von Scheuchenstuel bila je pripadnica njemačkog plemstva iz austrijske Koruške. Kao sudac i viši vojni činovnik Austro-Ugarske otac joj je radio u raznim gradovima Monarhije. Između ostalog, mnogo je godina sa suprugom i njihovo četvero djece živio u različitim mjestima na području Vojne krajine⁹. Camilla je išla u različite škole i većinom je pohađala privatnu nastavu te naknadno polagala ispite u različitim institucijama na prostoru današnjih država Austrije, Hrvatske, Srbije i Francuske, kao što saznajemo iz njenih svjedodžbi¹⁰. Da je živjela u Zemunu, tada Kraljevina Hrvatska i Slavonija, danas Republika Srbija, saznajemo iz jednog od njenih feljtona.¹¹ Pred kraj očeva života obitelj se vraća u Klagenfurt. Iz njenih svjedodžbi saznajemo i da je 1894. godine položila zaključni ispit učiteljske škole u Klagenfurtu (*Lehrbefähigungszeugniss für alle Lehranstalten im Gebiete der Volksschule*), 1896. stječe *Diplome de l'alliance française* u Parizu, 1889. godine polaže maturu na učiteljskoj školi u Klagenfurtu (*Zeugnis der Reife für Volksschulen Klagenfurt*) te iste godine u Zagrebu dobiva i *Svjedočbu osposobnicu za učiteljsku službu na nižih pučkih škola*.

⁶ „Die Frauenbewegung“ *Morgenblatt* 7. srpnja 1929. br. 181.

⁷ *Frauenzeitung* je dodatak novinama *Agramer Tagblatt*.

⁸ Izvod iz matične knjige umrlih.

⁹ Više o „Vojnoj krajini (Vojna granica, Krajina, njem. Militärgrenze, lat. *confinium*), militarizirana sigurnosna zona u sastavu Habsburške Monarhije, na granici prema Osmanskomu Carstvu“ vidi: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65199> (datum pregleda 1.9. 2018.).

¹⁰ Svjedodžbe se nalaze u ostavštini koja je pohranjena u Zbirici za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

¹¹ „Rückblicke auf Alt-Zemun“ *Morgenblatt* 23. 8. 1936. br. 201.

Učiteljica na Ženskom liceju u Zagrebu

Kao mlada žena 1892. godine odlazi iz roditeljskog doma u Klagenfurtu i odabire Zagreb za svoj život i rad. Nakon doseljavanja dobiva posao učiteljice u privatnom jezičnom i odgojnom institutu Franziske Kubelke u kojem predaje njemački i francuski jezik od jeseni 1892. do 1894. godine i paralelno piše pjesme¹². Njezine pjesme zapazio je Đuro Arnold, književnik i profesor filozofije i pedagogije na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, koji ih pokazuje Izidoru Kršnjavom, tadašnjem predstojniku Odjela za bogoštovlje i nastavu (1891.–1895.). Izidor Kršnjavi poziva ju da predaje njemački i francuski jezik na novoosnovanom Ženskom liceju¹³. Kako nije dobro znala hrvatski jezik, prvo ju šalje u Gospić „gdje se govori najpravičniji hrvatski jezik“¹⁴ da ga tamo nauči i ujedno da predaje u Višoj djevojačkoj školi (1894.–1895.). Nakon godinu dana vraća se u Zagreb gdje od 1895. do umirovljenja 1919. godine predaje njemački i francuski jezik na Ženskom liceju, prvoj ženskoj gimnaziji u Hrvatskoj. Dotad je „gimnazijsko i akademsko obrazovanje bilo [je] namijenjeno isključivo muškarcima.“¹⁵ Djevojke su mogle „upisati jedino žensku učiteljsku školu u Samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu“.¹⁶

Lucerna je podučavala mnoge generacije djevojaka. Važno je izdvojiti da je podučavala prvu generaciju žena iz građanskog sloja koje su imale gimnazijsko obrazovanje. Nakon četverogodišnjeg općeg obrazovanja djevojkama je ponuđena mogućnost odabira između triju smjerova: pedagoškog (mogle su polagati stručni ispit za učiteljice), latinskog (pripremale su se za sveučilišno obrazovanje) i općeg, pri čemu je svaki trajao još četiri godine. Postojale su tri važne stavke po kojima se Licej razlikovao od ostalih srednjih škola, a to su izuzetno visoka školarina, nemogućnost ponovnog izlaženja na ispit i izlaženja na javni ispit, koji bi njegovim polaznicama omogućio upis na fakultet pa su polaznice morale polagati završni ispit na liceju, a maturu na muškoj gimnaziji te su se nakon položene mature mogle upisati na Sveučilište u Zagrebu kao redovne slušačice.¹⁷

Vanredna slušačica na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu

¹² O pjesmama više vidi u odlomku Pjesnikinja i dramaturginja.

¹³ U rujnu 1892. donesen je statut Ženskog liceja u Zagrebu čime je on službeno otvoren.

¹⁴ Elza Kučera, *Camilla Lucerna: ein Frauenbildnis*, Zagreb, 1928., str. 7.

¹⁵ Ida Ograjšek Gorenjak „Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu“ *Povijest u nastavi*, vol. IV, br. 8 (2), 2006., str. 147.

¹⁶ Isto. str. 148.

¹⁷ Usp. Isto.

Zbog prirode prvog Ženskog liceja i kako bi djevojkama služile kao dobar primjer, u nastavu su uključivane i učiteljice. Budući da nisu imale potrebno zvanje profesora, svoje su iskustvo i preduvjete da mogu predavati na liceju stekle kao učiteljice viših pučkih i viših djevojačkih škola. Među učiteljicama bila je i Camilla Lucerna. Osim Lucerne, naročito su se isticale Marija Jambrišak (prva direktorica Ženskog liceja u Zagrebu), Jagoda Truhelka (književnica), Natalija Wickerhauser (anglistica) i Štefa Iskra. Osim obrazovne uloge imale su i utjecaj na emancipaciju djevojaka i mladih žena i na indirektan su način sudjelovale u procesu redefinicije uloge žene u hrvatskom društvu koja je do tada bila prije svega percipirana kao kućanica i majka. Inzistiranje na tome da učiteljice predaju na prvoj ženskoj gimnaziji omogućilo je da 1895. ovih pet istaknutih žena, same sastave molbu za pristup ženama visokom obrazovanju. Molbu su uputile Akademskom senatu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. i nakon mjesec dana 1. listopada 1895. dobile odobrenje za nastavak školovanja¹⁸ na Zagrebačkom Mudroslovnom fakultetu Kraljevskog Sveučilišta Franje Josipa I. kao *vanredne* slušačice.¹⁹ Omogućeno im je da slušaju sve predmete koje žele. Odabrale su društvenu skupinu predmeta, među kojima valja istaknuti filozofiju (kod prof. Franje Markovića), povijest i strane jezike. Redovan upis na studij Sveučilišta u Zagrebu drugim studenticama dopušten je kraljevskim dekretom tek pet godina kasnije, točnije 29. studenog 1901.²⁰

Lucerna je studirala i dva semestra na Filozofskom fakultetu u Beču, u zimskom semestru 1903/1904. i ljetnom semestru 1904. sa statusom *vanredne slušačice*.²¹ Nakon dva semestra studija diplomirala je njemačku povijest književnosti i gramatiku kod prof. Jakoba Minora, slavensku filologiju i staroslavenski kod prof. Vatroslava Jagića te književnost hrvatske renesanse s težištem na Marku Maruliću kod prof. Milana Rešetara. U Beču je 15. lipnja 1907. položila ispit²² za nastavnicu njemačkog i hrvatskog jezika i književnosti i time dobila dopuštenje da podučava u gimnazijama i *realkama*.²³ Godine 1909. Dekretom je imenovana prvom ravnateljicom viših djevojačkih škola, ali je i dalje bila zaposlena na Ženskom liceju u Zagrebu.²⁴ U ostavštini također pronalazimo Dekret iz 1912. o njenom imenovanju glavnom

¹⁸ Usp. Tihana Luetić „Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu“ *Povijesni prilozi*, br. 22 (2002): 167-207. <https://hrcak.srce.hr/28671>.

¹⁹ Usp. Ograjšek Gorenjak 2006, str. 167.

²⁰ Narodne novine 67/1901.

²¹ Nationale für außerordentliche Hörer der Philosophischen Fakultät (Arhiv der Universität Wien).

²² Prüfungszeugniss der K. u k. Prüfungs-Kommission für das Lehramt an Gymnasien und Realschulen (Arhiv der Universität Wien).

²³ *Realka* je srednjoškolska institucija s naglaskom na prirodoslovno-matematičkim predmetima, općim i praktičnim predmetima te živim jezicima, ali ne predviđa nastavak školovanja.

²⁴ Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu br.13.081.

učiteljicom učiteljskih škola s naslovom „profesor u osmom činovnom razredu“ na Ženskom liceju.²⁵

Uloga u emancipaciji djevojaka i borbi za ženska prava

Govoreći njemački i francuski jezik Camilla Lucerna čitala je tadašnju suvremenu literaturu na tim jezicima i prenosila ideje iz država zapadne Europe na hrvatske prostore. Kako je i sama bila žena koja se nije uklapala u tadašnje viđenje uloge žene u društvu i obitelji (nije bila udana i nije imala djece), veliku ulogu odigrala je u emancipaciji djevojaka i žena. U svojoj recenziji knjige *Frauenbewegung und Erziehung*²⁶ autorice Ilse Reicke napominje da ženski pokret nije politički, već kulturološki i obrazovni. Lucerna sebe nije smatrala feministkinjom i zapravo nikada ne spominje riječ feminizam. Kritizira tadašnji društveni položaj žena, što se vidi u brojnim člancima koje je već oko 1900. godine napisala na teme prava žena, ženskog pokreta i odnosima između rodova. Primjerice u članku *Ima li značajnih svojstava, koje se mogu isključivo ženama pripisivati?* navodi: „Tipične crte muškog i ženskog značaja nijesu nego modifikacije općenito ljudskih obilježja, nema zaista nijedne slabosti, nijedne mane koja bi se mogla isključivo ženama upisati u grijeh, ali nema po tom ni etičkih vrlina, koje bi one smjele svojim zvat.“²⁷ U svojim radovima ponajprije zagovara pravo žena na školovanje. Bila je dio osnivačkog odbora *Ženski pokret* kojeg su osnovale intelektualke. Uz ravnateljicu i četrnaest učiteljica Ženskog liceja skupila se grupa od ukupno 26 žena koje su na konstituirajućoj sjednici potpisale poziv svim ženama za sudjelovanje u borbi za ženska prava,²⁸ a poziv je potom i objavljen 17. svibnja 1925. u *Frauenzeitung*.²⁹

Njena uloga u emancipaciji djevojaka i žena te promjena položaja žena i ženskih prava vidi se ne samo u odgoju i obrazovanju mladih generacija djevojaka, borbi za pravo žena na školovanje, uključujući studiranje već i u njenom književnom opusu, napose u drami *Mala glumica* (1898.) u kojoj se zalaže za slobodan izbor zanimanja i osobnih sloboda. Osim toga zanimala se za ulogu žena u prenošenju usmene književnosti te rad tadašnjih suvremenih književnica kao što su Ivana Brlić-Mažuranić, Paula von Preradović, Milka Pogačić, Jagoda Truhelke i kazališnih djelatnica poput Tille Durieux.

²⁵ Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu br.13.466.

²⁶ „Ženski pokret i odgoj“ Sve prijevode s njemačkog na hrvatski jezik u tekstu prevela Blaženka Klemar Bubić.

²⁷ Lucerna, Camilla „Ima li značajnih svojstava, koje se mogu isključivo ženama pripisivati?“ Domaće ognjište, List za porodicu *knjiga II*, 1902., str. 28.

²⁸ Usp. Tutavac, Vesela, „Immer reißt der Sturm Brücken fort. Immer werden sie wieder geschlagen.“ Camila Lucerna – ein Leben zwischen dem deutschsprachigen und dem slawischen Kulturraum“, *Wir wollen der Gerechtigkeit und Menschenliebe dienen...*, Wien, 2016.

²⁹ Dodatak u Agramer-Tagblatt.

Posrednica između dviju kultura

Po zvanju Lucerna je bila germanistica i slavistica. U dosadašnjim radovima o njoj saznajemo da je „dugo vremena [...] jedina od naših žena koja se bavila znanošću i istraživačkim radom“³⁰, „jedna od naših nazaslužnijih naučnih i kulturnih radnica“,³¹ a spominju ju i kao „najvećeg ženskog učenjaka.“³² Iz njene ostavštine možemo zaključiti da je imala velike zasluge u promicanju i posredovanju između kultura. Više radova pisala je na njemačkom jeziku. Često je na njemački jezik prevodila slavenske narodne pjesme i na taj način njemačko čitateljstvo upoznavała s hrvatskim i slavenskim fragmentima kulture. Sama napominje: „Bila sam prva žena, kojoj su se radovi štampali u publikacijama JAZU-a u Zagrebu.“ Misli se na radove *U spomen Matije Bana Dubrovčanina (nekrolog)*³³ i *Građa za studiju o apokrifu: život i ispovijedanje Asenete, kćeri Pentefrijeve, koju je uzeo prekrasni Josip za ženu*.³⁴ U koautorstvu s Vlastom Marović objavila je rad *Iz korespodencije sveuč. prof. Franje pl. Markovića*³⁵ kod kojeg je slušala predavanja iz filozofije te kasnije upotrebljavala njegove metode stilske analize i s njim surađivala.

Bavljenje književnošću

Pisala je književno-kritičke članke i samostalne publikacije ponajprije vezane za južnoslavensku usmenu književnost i istraživanja o Johannu Wolfgangu von Goetheu i njegovu filozofiju prirode. Godine 1905. izlazi njena analiza Goetheova prijevoda Hasanaginice *Die südslawische Ballade von Assan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe*³⁶ u kojoj upotrebljava metode estetske analize profesora Franje Markovića i za koju prof. Stjepan Tropsch navodi: „Postoji obilna literatura i na njemačkom jeziku. No najljepša analiza, prožeta profinjenim osjećajima za svu ljepotu tragike naše Hasanaginice podala je gospođa Lucerna u svojoj radnji. Njezinu analizu trebalo bi prevesti na hrvatski, jer tek uz ovakova vodiča otvaraju nam se oči za svu krasotu ove vanredne pjesme.“³⁷ Godine 1911. objavljuje *Goethes Naturphilosophie als Kunswerk*³⁸, a 1912. *Der morphologische Grundriß*

³⁰ Narodni list, 8. 8. 1953., br. 2528.

³¹ Isto.

³² Hrvatski ženski list 9. 6. 1944.

³³ Ljetopis JAZU: Za godinu 1906. Sv. 21 Zagreb, 1907.

³⁴ RAD JAZU, Knj. 98, Zagreb, 1921..

³⁵ Građa za povijest književnosti hrvatske, Knj. 13 (1938.).

³⁶ Camilla Lucerna, Die südslawische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe, Forschungen zur neuen Literaturgeschichte, 28., Berlin 1905.

³⁷ Elza Kučera, „O životu i radu Camille Lucerne“ *Almanah društva hrvatskih književnica* br. 1 Zagreb, 1938., str. 78.

³⁸ Rad je objavljen u *Annalen der Naturphilosophie*, 1911.

*und die religiöse Entwicklungsgeschichte des Goetheschen Dramas Iphigenie auf Tauris.*³⁹ Nadalje, godine 1932. u Zagrebu izdaje publikaciju *1. Proteus-Goethe. 2. Studien zu Goethes Rätseldichtung: „Das Märchen“*⁴⁰ u kojoj proučava Goetheovu zagonetnu „Bajku“, kojom je mnogim filolozima zadao muke. Proučavajući njegovu filozofiju prirode, ona spoznaje da je prikazao svoj nazor o svijetu i svoju filozofiju prirode u simboličkom obliku. Godine 1959. objavljuje članak *Goethes Rätselmärchen. Eine Betrachtung.*⁴¹ Analizom ostavštine može se vidjeti da je prije tog prijevoda napisala studiju (filološku analizu). Na isti način Goetheom se nastavila baviti kroz čitav radni vijek pišući studije i analize. Tako 1963. u devedeset i petoj godini života piše svoj posljednji rad (rukopis pripremljen za tisak) o Goetheu *Wozu dichtete Goethe „das Märchen“* u kojem je napisala bilješku „moje posljednje studije o Goetheovoj 'Bajci'“⁴².

Godine 1909. objavljene su njene studije o književnosti južnoslavenskog priobalja pod naslovom *Studienblättchen zur Literaturgeschichte des südslawischen Küstenlandes*⁴³ (*Die Hirtin von Arbe* (Rapska pastirica), *Fischfang und Fischgespräche* (Ribanje i ribarsko prigovaranje). U razdoblju od 1909. do 1911. objavljena su dva sveska njenih studija o hrvatskoj i srpskoj književnosti: *Studienblätter zur kroatischen und serbischen Literatur* (sv. 1: *Zur Asanaginica* (O Hasanaginici), sv. 2: *Die Hochzeit des Maxim Crnojević* (Ženidba Maksima Crnojevića). Njena tumačenja narodne poezije praćena su u većini prijevodom na njemački jezik. Godine 1910. piše studiju *O kompoziciji „Gorskog vijenca“*, a 1912. objavljuje *Die letzte Kaiserin von Trapezunt in den südslawischen Dichtungen*⁴⁴ u kojoj tumači pjesmu *Smrt majke Jugovića*. Iste godine objavljuje i *Der morphologische Grundriß und die religiöse Entwicklungsgeschichte des Goetheschen Dramas Iphigenie auf Tauris.*⁴⁵ Iako 1919. odlazi u mirovinu, nastavlja raditi kao privatistica (privatno podučava njemački) te se nastavlja baviti dosadašnjim znanstvenim i književnim radom. U mirovini i dalje objavljuje i na njemačkom i hrvatskom jeziku, primjerice 1921. u Beču izlazi publikacija *Asseneth. Eine apokryphe Erzählung aus den Werdezeiten des Christentums*, 1923. u Leipzigu publikacija *Das Balladendrama der Südslawen*⁴⁶, 1943. u Zagrebu studija *Balladen der „Unbekannten“*⁴⁷

³⁹ Rad je objavljen u Goethe-Jahrbuch.; 33.

⁴⁰ Rad je objavljen u Publication de l'association yougoslave de femmes diplômées des universités, section Zagreb.

⁴¹ Rad je objavljen u Euphorien; 53.

⁴² Ostavština, mapa 9, prev. aut.

⁴³ Sonderausgabe aus dem Agramer Tagesblatt.

⁴⁴ Rad je objavljen u Zur Kunde der Balkanhalbinsel; 2. – Quellen und Forschungen.

⁴⁵ Rad je objavljen u Goethe Jahrbuch, br. 33.

⁴⁶ Rad je objavljen u Gemeinverständliche Schriften des Slawischen Instituts an der Universität Leipzig.

⁴⁷ Rad je objavljen u Studienblättchen zur kroatischen Volkspoesie, Zagreb, 1943.

u kojoj govori o ulozi neznanih, nepismenih žena⁴⁸ koje stvaraju, čuvanju i usmenom predajom prenose narodne pjesme. Godine 1955. angažirana je kao suradnica na Enciklopediji Jugoslavije u kojoj objavljuje dva članka o Therese von Artner i Angelini Branković.

Pjesnikinja i dramaturginja

Prvu zbirku pjesama *Gedichte* Camilla Lucerna objavila je u Leipzigu 1893. pod pseudonimom Camilla Leonard, a ona joj je otvorila put u svestran profesionalni život. Godine 1900. u Berlinu izlaze njene pjesme *Undinenlied* i *Hast du die Heimat lieb? Nebenwallen* koje je uglazbio Eduard Lucerna. Nakon prvih zbirki pjesama, ostale objavljuje povremeno u feljtonu. U ostavštini nalazimo posljednju „zbirka pripremljena pred konac života, ostala u rukopisu, sadrži pjesme nastale tečajem gotovo sedam desetljeća.“⁴⁹ Moglo bi se reći da svoj stvaralački ciklus započinje i završava s pjesništvom. No Lucerna je među svojim suvremenicima bila poznatija po svom dramskom stvaralaštvu na hrvatskom i njemačkom jeziku: „Svoje prve drame Lucerna je, čini se, mahom pisala na njemačkom jeziku, a tek potom neke od njih prevodila na hrvatski i objavljivala pod pseudonimom C. Milović odnosno H.R.“⁵⁰ Od njenih drama uprizorene su samo dvije. Pod pseudonimom C. Milović u Zagrebu 1896. izlazi njena prva drama *Tko je kriv?*⁵¹ u kojoj piše o financijskoj propasti, kodeksu časti i ljubavi u plemićkom i časničkom okruženju. Godine 1898. izlazi njena komedija *Mala glumica. Dramska studija od C. Milovića*⁵² smještena ponovo u plemićko okruženje. U njoj kroz dvojbu mlade umjetnice između glumačkog poziva i obitelji kritizira ondašnje rodne uloge i stereotipe. Iste godine u *Viencu* izlazi i njena drama *Na ruševinama*. Riječ je o socijanoj drami o spašavanju obiteljske časti čija je premijera bila 4. veljače 1898. u Zemaljskom kazalištu u Zagrebu. U Klagenfurtu 1900. izlazi njena lirski drama *Zlatorog*⁵³ prema *Zlatorog eine Alpensage*⁵⁴ koju je napisao Rudolf Baumbach. Nadalje, 1902. objavljuje komediju *Reseda Lustspiel in zwei Aufzügen*⁵⁵, 1903. sudjeluje na književnom natjecanju Hrvatskog zemaljskog kazališta i osvaja nagradu za „najbolju dramu iz hrvatskog suvremenog života.“⁵⁶ Nakon toga pod svojim imenom objavljuje dramu *Jedinac* koja je suvremena drama o sukobu generacija. Drama je godinu dana kasnije u prosincu 1904.

⁴⁸ *Die Unbekannte* u prijevodu na hrvatski jezik je: neznanka. Više u: Čubelić, 1944., str. 343.

⁴⁹ Vidulić 2002, str. 95.

⁵⁰ Isto. str. 97.

⁵¹ *Vienac* 28 (1896.). Prohaska (1921.) prema Vidulić tvrdi da je tekst prvotno napisan na njemačkom jeziku.

⁵² *Vienac* 30 (1898.) i *Die kleine Schuspielerin*. Dramatische Studie von C. L. Agram, 1903.

⁵³ Dramu je uglazbio njen brat Eduard Lucerna.

⁵⁴ Iz 1877. godine.

⁵⁵ *Agramer Zeitung* 77/295.

⁵⁶ Vidulić, 2002. str. 101

bila uprizorena u Hrvatskom zemaljskom kazalištu. Međutim, obeshrabrena kritikom, Lucerna se povlači iz kazališnog miljea. Nakon toga piše još samo dva dramska teksta na njemačkom jeziku. 1926. u Beču objavljuje dramu *Asseneth. Mystisches Drama nach einer alten Legende*, izgubljenu neobjavljenu dramu *Aus dem Falkenhorst*⁵⁷, a 1954. izlazi *Kraljević Marko und das Riesenmädchen*. Njeno najplodnije dramaturško razdoblje je od 1893. do 1904. Kasnije se, do gašenja njemačkog tiska 1945. u Hrvatskoj, kazalištem bavi samo pišući kazališnu kritiku ili dramaturške ogleda.

Prevoditeljica

Radila je kao prevoditeljica s njemačkog na slavenske jezike i obrnuto. Njeni su prijevodi mnogim hrvatskim i slavenskim piscima i pjesnicima otvorili put u zemlje njemačkog govornog područja. Ovdje ćemo spomenuti samo izbor iz njenih prijevoda.

Godine 1918. u Zagrebu je pod naslovom *Südslawische Dichtungen* objavljen njen prijevod djela od Augusta Šenoe, Petra Preradovića, Ive Vojnovića, i Jovanovića Zmaja s popisom svih pjesama koje je dotada prevela na njemački. Deset godina kasnije, 1928., u Leipzigu ona objavljuje prijevod djela Vladimira Mažuranića *Südslawen im Dienste des Islams [vom X. bis ins XVI. Jahrhundert]*. *Forschungsbericht aus kroatisch erschienenen Studien*. Nadalje, 1929. prevodi Dinka Šimunovića *Die mit dem Krausen Haar, Der Alkar (Rudica. Alkar)*, 1934. prevodi Ivanu Brlić Mažuranić *Aus Urväterzeiten, Märchen aus kroatischer Zeit*. Godine 1943. u Zagrebu izlazi prijevod Dragutina Domjanića *Heiden blüht*. Prevodi devet njegovih pjesama od kojih je najzanimljiviji prijevod pjesme *Škrlačec na vuho*. Prevela je je na donjoaustrijski dijalekt *'s Hutterl aufs Ohr g'ruckt*, a tiposkript prijevoda i rukom dopisani ispravci jedni su od mnogih koji se čuvaju u ostavštini. Iste godine izlazi prijevod djela Dinka Šimunovića *Salko i Der Alkar*, a 1944. *Vladimir Nazor und Dinko Šimunović: Ann den Tränken der Cetina. Erzählungen*. Godine 1984. posmrtno izlazi dvojezično izdanje Lucerninog prijevoda *Ivana Brlić-Mažuranić: Priče iz Davnine = Aus Urväterzeiten*.

Osim što su prijevodi književnih djela s hrvatskog jezika i dijalekata te u manjoj mjeri s drugih slavenskih jezika, njenim prevođenjem pronašla put do čitatelja njemačkog govornog područja, iznimno su dragocjena njena opsežna tumačenja i dodatne studije kojima ih je popratila.

Mnogi su prijevodi izlazili samo u feljtonima njemačkog tiska, a neki su i prije cjelovitog objavljivanja prijevoda izlazili fragmentarno u feljtonu. Neki od prevođenih autora su (izbor

⁵⁷ Usp. Vidulić, 2002. str. 104.

iz ostavštine): August Šenoa, Milka Pogačić, Ivan Mažuranić, Dragutin Domjanić, Ahmed Muradbegović, Vladimir Kovačić, Dora Pfanova, Hamid Dizdar, Antun Bonifačić, Vladimir Nazor, Zdenka Marković, Sida Košutić, Ivo Vojnović, Dinko Šimunović, Janko Leskovar. Objavljeni su i prijevodi brojnih djela iz Hrvatske usmene književnosti. U ostavštini pronalazimo prvi sačuvane prijevode: *Der Ring der Vila*⁵⁸ (1898.) Augusta Šenoe; zatim prijevod pjesme *Ahorn und Purpurrebe*⁵⁹ (1914.) Ivana Mažuranića; *Drei Gedichte aus der Sammlung Kipci i popevke* (1923.) Dragutina Domjanića; *Aus "Variationen zu Liedern der Šokcen"* (1937.) Vladimira Kovačića; *Fasten*⁶⁰ (1935.) Ahmeda Muradbegovića; *An den "Tränken" der Cetina*⁶¹ (1940.) Vladimira Nazora; *Der Alkar*⁶² (1941.) Dinka Šimunovića; *Der Hirte Loda*⁶³ (1941.) Vladimira Nazora; *Eugen*⁶⁴ (1943.) Milke Pogačić i mnoge druge.

Feljtonistica

U njenoj ostavštini nalazi se petstotinjak novinskih članaka iz razdoblja između 1892. i 1945. godine, feljtona najvećim dijelom pisanih njemačkim jezikom koji su izlazili u njemačkom tisku, a izlazio je u Hrvatskoj (*Agramer Zeitung*, *Agramer Tagblatt*, *Zagreber Tagblatt*, *Zagreber Morgenblatt*) i u hrvatskom tisku te hrvatskim časopisima (*Domaće ognjište*, *Nastavni vjesnik*...) ⁶⁵ Dat ćemo samo kratak osvrt i pregled njenih objavljenih radova u novinama jer bi analiza svega opsegom premašila okvire ovoga rada. Njeni radovi tematski su pokrivali sva područja njenog interesa: borbu za ravnopravnost žena i prava na jednake mogućnosti školovanja, reforma školstva *Zur Mittelschulreform* (1908.), praktični savjeti o odgoju djece, a o njima piše članak *Neiskrenost*⁶⁶, zatim *Sollen Kinder sich in der Oeffentlichkeit produzieren? Eine zeitgemäße Frage* (1908.), *Ein Nachwort zum Kindertag* (1909.), potom *Charakterbilder i Kindheitserinnerungen* (1920.) i *Klassische Kinder* (13 članaka; 1922.-1942.) te *Die Befreiung des Kindes* (1927). Povodom značajnijih datuma, obljetnica, rođendana i sl. piše kratke priloge o znamenitim ličnostima onoga doba: o Budi Budisavljeviću, Franji Markoviću, Vatroslavu Jagiću, Ćiri Truhelki, Izidoru Kršnjavom, Krsti Pavletiću, don Frani Buliću, Mariji Jambrišak, Milki Pogačić, Nataliji Wikerhauser i mnogim

⁵⁸ Agramer Tagblatt br. 295, str.17.

⁵⁹ Agramer Tagblatt br. 302.

⁶⁰ Morgenblatt br. 305.

⁶¹ Morgenblatt br.183-198.

⁶² Neue Ordnung (9. nastavka).

⁶³ Neue Ordnung (do 24. nastavka).

⁶⁴ Deutsche Zeitung in Kroatien (5 nastavka).

⁶⁵ Usp. Internationales Germanistenlexikon 1800-1950.

⁶⁶ Na domaćem ognjištu : list za porodicu u izdanju Hrv. pedagoško-književnog zbora u Zagrebu, koje su uređivale Marija Jambrišak i Jagoda Truhelka.

drugima. Piše često i autobiografske crtice poput teksta *Ein Weihnachtsabend*⁶⁷ (1915.), *Mit Malstock und Palette. Eine Jugenderinnerung*⁶⁸ (1936.), *Meine okkulten Erlebnisse*⁶⁹ (1931.), *Ein Wort zu manchem*⁷⁰.

Prvi sačuvan objavljeni rad u novinama je njena autorska pjesma *Osterlied* (1892.). U ostavštini je sačuvano još nekoliko pjesama koje su izlazile u novinama. Među njima je i pjesma *Verträumter Knabe* (1927.) inspirirana skulpturom Mile Vod, prve hrvatske akademske kiparice. Godine 1903. piše niz članaka koji izlaze pod zajedničkim naslovom *Dramaturgische Studienblättchen* o radnji u drami.

Piše i kazališne kritike i pohvale, pa tako povodom izvedbe Vojnovićeva *Sutona* izražava oduševljenje i piše članak *Zašto?*⁷¹ Piše i o izvedbi drame *Hedde Gabbler*⁷² Henrika Ibsena (1906). U novinama objavljuje i filozofska razmišljanja *Gedanken über das Denken* (1910.) i recenzije, primjerice *Aus den Frauenliedern der Matica Hrvatska* (1910.), "*Jura Filipčić*", *Milka Pogačić' letzter Roman* (1937.).

Tijekom putovanja pisala je putopise i etnografske izvještaje iz hrvatskog priobalja i s otoka, npr. o crkvenim prikazanjima Ivana Krstitelja na Hvaru (*Johannes der Täufer*, 1909.), uskršnjim običajima otoka Brača (*Ostertage auf Brač*⁷³ 1941.), o životu na otoku Krku, mjestu Vrbniku, glagoljici, dijalektu, antologiji čakavske lirike, o Vrbničkoj knjižnici i Bibliji na glagoljici, vinu, o Baškoj i Jurandvoru (*Herbstausflug nach Krk*⁷⁴ 1934.), o Moreški na Korčuli (*Der Moriskentanz - Ein Volkstanz aus dem Mittelalter, auf Korčula-Curzola erhalten*, 1942.). Sve navedeno vrijedno je etnografsko gradivo iz prve polovice 20. stoljeća. Također je napisala rad *Osterstunde am Vranasee*⁷⁵ (1914.) o prirodnim ljepotama Vranskog jezera.

Društveni i intelektualni milje Camille Lucerne

Kao što saznajemo iz pisma Paule von Preradović poslanog Camilli Lucerni 3. ožujka 1950. obje su imale odbojan stav prema telefonu, koji je u ono doba bio novi način komuniciranja: „Kultura pisanja pisama je, kao mnogo dobrog i lijepog, kroz nadolazeću vladavinu tehnike,

⁶⁷ Agramer Tagblatt br. 307.

⁶⁸ Agramer Tagblatt br. 35.

⁶⁹ Zs. Für Parapsychologie 6 = 58.

⁷⁰ Agramer Zeitung br. 12.

⁷¹ Narodne novine 66, 110, str. 2.

⁷² Agramer Zeitung, 21. 5. 1906.

⁷³ Morgenblatt br. 87.

⁷⁴ Morgenblatt br. 250,

⁷⁵ Agramer Tagblatt, 18. 4. 1914.

odbačena i uništena. Mogućnost telefoniranja iz grada u grad, već u začetku guši pokoje lijepo pismo,⁷⁶

Njena korespondencija iz ostavštine daje nam uvid u njen društveni i intelektualni milje, odnosno saznajemo da se čitav život dopisivala i bila u kontaktu s ljudima iz njemačkih i slavenskih jezičnih sredina od kojih su mnogi bili istaknuti suvremenici.⁷⁷ Sa sveučilišnim profesorom dr. Wilhelmom Emrichom s Germanističkog instituta u Kölnu dopisivala se 22 godine (1938.-1960.). U ostavštini su sačuvana 32 pisma u kojima mu šalje svoje prijevode i u kojima raspravljaju o njenim filološkim radovima. On ju savjetuje kako pisati i pomaže joj pri pronalasku časopisa u kojima ih može objaviti. S pjesnikom Maxom Mellom dopisivala se 32 godine (1925.-1957.), a imamo uvid u dvanaest pisama. S Dešom Devčić, filologinjom s Odsjeka za germanistiku Sveučilišta u Zagrebu i članicom Omladinske podružnice Ženskog pokreta, dopisivala se 24 godine (1938.-1962.) i u ostavštini je sačuvano 20 pisama. Uz njena brojna pisma Lucerni sačuvana su i Lucernina pisma njoj. U njima raspravljaju o filološkim radovima, o vjeri, a često je Devčić i poveznica između Lucerne i Odsjeka za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Svoje radove slala je i Pauli von Preradović (1942.-1951.) koja je u jednom od tri sačuvana pisma izrazila oduševljenje studijom *Balladen der „Unbekannten“* nazivajući južnoslavenske balade „riznicom zlata“. Svoje radove slala je i Elsi Mahler, profesorici za Slavistiku Sveučilišta u Baselu, koja se u to doba bavila narodnom umjetnošću i pjesništvom. U jedinom sačuvanom pismu (1955.) moli Lucernu da joj pošalje rad *Urzeitliches in einem jugoslavischen Volkslied*.⁷⁸ Sačuvana su i dva pisma (iz 1924. i 1937.) dr. Gerharda Gessemana, slavista i etnologa, u kojima raspravljaju o svojim radovima. Dopisivala se i s istaknutim slavistom i etnologom Matijom Murkom koji se bavio Hasanaginicom i slavenskim narodnim pjesništvom. U pismu iz 1942. iznose mišljenja o Hasanaginici, a on joj zahvaljuje na poslanoj knjizi *Balladen der Unbekannten*. Dopisivala se i s Maxom Vesmerom, njemačkim lingvistom Sveučilišta u Leipzigu i Sveučilišta u Berlinu (1923.-1955.). Sačuvano je i jedno pismo Vladimira Kovačića u kojem Lucerni zahvaljuje na prijevodu njegovih pjesama na njemački jezik. S Hermannom Gruberom, masonom, raspravlja o bogumilstvu i o hrvatskim piscima Nazoru i Račkom. Svoje pjesme slala je i Zori Vernić (1958.), prevoditeljici i jednoj od urednica časopisa *Domaće ognjište* u kojem je objavljivala članke. Nadalje, u ostavštini su sačuvana Lucernina pisma profesoru Zdenku

⁷⁶ Die Briefkultur ist, wie vieles Gute und Schöne, durch das zur Herrschaft Kommen der Technik auf die Seite gedrängt und vielfach ausgelöscht worden. Die Möglichkeit von Stadt zu Stadt zu telefonieren, erstickt vielleicht im Keime schon manchen schönen Brief. (Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu, Knjižnica-Zbirka za germanistiku, Ostavština Camille Lucerne, 5.1. Korrespondenz, pisma Paule von Preradović, 3.3.1950.)

⁷⁷ Analiza korespondencije do sada nije prikazan kao cjelina i može biti tema nekog budućeg rada.

⁷⁸ „Pradavno u jugoslavenskom pjesništvu“ prev.aut.

Škrebu (1958.-1961.), istaknutom germanistu Sveučilišta u Zagrebu, kojem šalje prijevode pjesama i svoje autorske pjesme. Dopisivala se i s germanistom i filologom Augustom Sauerom (1902.-1903.), koji se bavio filoškim studijama Goethea i surađivao s Lucerninim profesorom Minorom. Sačuvano je i pismo predsjednika Goethe-Gesellschaft Weimar Andreasa B. Wachsmutha (1962.) u kojem ju obavještava da će njen rad o Goetheovoj Bajci, koji mu je poslala, biti uvršten u *Das Jahrbuch 1963 der Goethe-Forschung*.

Važne institucije poput Goethe-Gesellschaft Frankfurt am Main i Goethe-Gesellschaft Weimar šalju Lucerni, „vrsnoj stručnjakinji za Goethea“, čestitku za 70. rođendan. U ostavštini je nađena i razglednica s Freud Banketta iz Beča na kojoj je potpisan Sigmund Freud.

Privatno se dopisivala s Fridolinom Kordonom, apotekarom iz Beča i obiteljskim prijateljem koji zahvaljuje na *Balladen der Unbekannten*, Milom Radaković, austrijskom spisateljicom te s kiparicom Emmom Roci i mnogim drugima.

Osim u ostavštini koja se nalazi na Filozofskom fakultetu u Zagrebu veći dio njene korespondencije sačuvan je u Steiermärkische Landesbibliothek u Grazu, kao i neke knjige iz njene osobne biblioteke s posvetama B. Budisavljevića Prijedorskog (*Iz mojih uspomena*⁷⁹), Miroslava Hirtza (*Novele iz životinjskoga svijeta*⁸⁰), Dinka Šimunovića (*Alkar*⁸¹) i Ive Vojnovića (*Geranium*⁸² i *Akordi*⁸³).

Sudeći po velikom broju pisama iz ostavštine i zahvaljujući Lucerninom stavu da je voljela pisati pisma možemo vidjeti da je bila izuzetno cijenjena od domaćih i stranih kolega, germanista, slavista, etnologa, književnika, udruženja iz njemačkog govornog područja i gradova poput Beča, Berlina, Kölna, Basela itd. Iako je ovdje dan tek mali uvid u sadržaj pisama, vidljivo je da je preko tih kontakata dobivala saznanja o novoizdanim knjigama na njemačkom jeziku, koje je naručivala ili dobivala na poklon, da je razmjenjivala mišljenja o pročitanim novim izdanjima i tražila mišljenja o svojim prijevodima i drugim radovima.

Nagrade i priznanja za posredovanje između njemačke i hrvatske kulture

Možemo zaključiti da se intelektualna svestranost Camille Lucerne, koja se svakako razvila tijekom njenog odrastanja i školovanja u različitim kulturnim sredinama, oblikovala kroz

⁷⁹ Već četvrt vijeka miloj mi duši Gospodji Camilli Lucerna majušno uzdarje čike iz Like.

⁸⁰ U velikom poštovanju Miroslav Hirtz, Zgb, 22. travnja 1928.

⁸¹ Od srca čestitam Novu godinu sa željom da Vam postojano sretna i vesela bude. Najodaniji D. Šimunović, Zgb, 30 dec. 1932.

⁸² Gospodji prof. Camilli Lucerni harna spomen pisca! (B. M. S. Februara 1919).

⁸³ Dragoj prijateljici gdji. Prof. Camilli Lucerna zahvalni joj Ivo Vojnović, Zagreb u 60. Godišnjici oktobra 1917.

čitav život. Bila je nastavnica/profesorica, spisateljica, prevoditeljica koja je kroz život paralelno živjela i povezivala njemački i slavenske jezike (posebno hrvatski jezik) i kulture tih govornih područja. Suradivala je s Hochschift u Frankfurtu, Goethe-Gesellschaft Weimar, bila je i počasni član Akademskog udruženja germanista u Grazu te dopisni član Njemačke akademije u Münchenu, stoga o njoj nalazimo zapise poput: „Stoga zacijelo nema nijedne naše žene [...] koja bi kroz punih šezdeset godina neprekinuto radila na književnom i znanstvenom polju, stekavši posvuda poštovanje i priznanje“.⁸⁴

Za svoje posredovanje između dviju kultura dobila je i brojna odlikovanja. Dobila je spomen medalje cara Franje Josipa I. (1898. i 1908. godine), 1908. spomen križ 60 godina vladavine cara Franje Josipa I, 14. svibnja 1911. Zlatnu kolajnu kralja Nikole I. od Crne Gore, 15. listopada 1932. Srebrnu medalju Njemačke akademije za znanost za posredovanje između dviju kultura te 28. kolovoza 1955. medalju Goethe-Instituta za brigu o njemačkom jeziku u inozemstvu.

Zaključak

Na osnovu tek fragmentarnog uvida u život, rad i ostavštinu Camille Lucerne koju je poklonila Filozofskom fakultetu u Zagrebu vidljiv je benefit njena odrastanja i školovanja u multikulturalnim i višejezičnim sredinama. Promjene državnih granica, raspad Austro-Ugarske Monarhije te odabir života na hrvatskom etničkom prostoru nisu prekinuli njeno povezivanje austrijske i hrvatske i drugih slavenskih kultura, posebice jezika koje je učila tijekom djetinjstva i kasnije studirala. Zbog svog obiteljskog pedigrea djevojke iz obrazovane i imućne obitelji, svakako je imala privilegije, posebice mogućnost privatnog obrazovanja. Mogućnosti analize njene ostavštine leži u mnogobrojnim područjima njenog interesa i brojnim radovima u kojima se reflektira multikulturalnost. Sve navedeno možemo promatrati kroz teorije studija migracija, studija granica, studija identiteta... Naime, promatrajući njezin život vidimo brojne unutarnje migracije i reimigracije njene obitelji unutar tadašnje Austro-Ugarske Monarhije zbog očeva promjena mjesta rada te brojna preseljenja zbog nastavka visokološkorskog obrazovanja. Svoje obrazovanje i svestranost prenosila je na mlade generacije djevojaka i zalagala se za redefiniranje rodni uloga, mogućnosti školovanja, posebice u visokoškolskom obrazovanju. Početkom 20. stoljeća broj međunarodnih

⁸⁴ Narodni list, 8. 8. 1953, br. 2528.

migrantica bio je izuzetno mali, svega 4-6 %.⁸⁵ Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i u prvim desetljećima 20. stoljeća među rijetkim je ženama koje rade i koje se zbog potrebe posla sele u druge gradove, kao što je ona iz Klagenfurta u Zagreb te iz Zagreba u Gospić. U mnogo toga bila je predvodnica. Da su za žene njenog doba mnoga vrata bila zatvorena vidimo i po činjenici da je na početku profesionalnog puta posebice koristila pseudonime, osobito kod objavljivanja dramskih tekstova. Njena životna priča, koja se djelomično može rekonstruirati pomoću ostavštine, svakako otvara brojne mogućnosti za istraživanje ženske povijesti.

LITERATURA I IZVORI

1. Čubelić, Tvrtko, „Balladen der 'Unbekannten'“, *Hrvatska revija*, 17(6), Zagreb 1944., 343-344.
2. Detoni Dujmić, Dunja, „Camilla Lucerna ili dama sa svjetiljkom“, *Republika*, 3-4/1995, 21-125.
3. Kučera, Elza *Bibliografija radova Camille Lucerna do svršetka 1937*. Institut für Slavistik der Universität Graz : Graz, 1938.
4. Kučera, Elza *Bibliografija radova Camille Lucerna 1938-1958*. Institut für Slavistik der Universität Graz: Graz, 1959.
5. Kučera, Elza *Camilla Lucerna. Ein Frauenbildnis*. [s.n.]: Zagreb, 1928.
6. Kučera, Elza „O životu i radu Camille Lucerne“ *Almanah Drušva hrvatskih književnica* br. 1, 1938., 76-80.
7. Lucerna, Camilla U: *Internationales Germanistenlexikon 1800-1950*, De Gruyter: Berlin 2011., str.1118-1120.
8. Lucerna, Camilla „Ima li značajnih svojstava, koje se mogu isključivo ženama pripisivati?“ *Domaće ognjište, List za porodicu knjiga II*, 1902., 28-29
9. Luetić, Tihana, „Prve studentice Zagrebačkog sveučilišta“, *Hrvatska revija* 3-4, Zagreb, 2001. Dostupno na: <http://www.matica.hr/hr/324/prve-studentice-zagrebackog-sveucilista-20884/> (pristupljeno 15.7.2018.).
10. Ograjšek Gorenjak, Ida. (2006). „Otvaranje Ženskog liceja u Zagrebu“, *Povijest u nastavi*, IV(8 (2)), str. 147-176. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/10580> (Datum pristupa: 24.08.2018.)

⁸⁵ Više o ženama u migraciji vidi: Rajković Iveta, Marijeta. 2015. „Women and Migrations in Croatia From Marginal Subjects – „White Widows” – to Contemporary Migrants into the EU”. // *Ethnologia Balkanica. Journal for Southeast European Anthropology* 18: 67-84.

11. Rajković Iveta, Marijeta. 2015. „Women and Migrations in Croatia From Marginal Subjects – „White Widows” – to Contemporary Migrants into the EU”, *Ethnologia Balkanica. Journal for Southeast European Anthropology* 18: 67-84..
12. Tutavac, Vesela, „Immer reißt der Sturm Brücken fort. Immer werden sie wieder geschlagen'." Camila Lucerna – ein Leben zwischen dem deutschsprachigen und dem slawischen Kulturraum“, u: Vesela Tutavac, Ilse Korotin (ur.), *Wir wollen der Gerechtigkeit und Menschenliebe dienen...*, Praesens Verlag: Wien, 2016., 53-79
13. Vidulić, Svjetlan, „Inventura dramskog stvaralaštva Camille Lucerne“ u: Branko Hečimović (ur.), *Hrvatska dramska književnost i kazalište - inventura milenija : drugi dio / Krležini dani u Osijeku 2001.*, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU: Zagreb 2002., 93-105.
14. Vidulić, Svjetlan, „Was bleibt Porträt der Schriftstellerin und Philologin Camilla Lucerna (1868-1963)“, *Zagreber germanistische Beiträge*, 6, 2001, 85-107.

Arhivski izvori:

- a) Nationale für außerordentliche Hörer der Philosophischen Fakultät, Arhiv der Universität Wien
- b) Posvete na Lucerninim knjigama, Steiermärkische Landesbibliothek, Graz.
- c) Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu, Knjižnica-Zbirka za germanistiku
Ostavština Camille Lucerne
 1. Članci i recenzije
 2. Diplome i dokumenti
 3. Medalje
 4. Fotografije
 - 5.1. Korespondencija I
 - 5.2. Korespondencija II
 6. Ekscerpti i bilješke Camille Lucerne i tuđi tiposkripti
 7. Pjesme (manuskripti, tiposkripti)
 8. Prijevodi (manuskripti, tiposkripti)
 9. Filološki radovi (manuskripti, tiposkripti)
 10. Feljton (manuskripti, tiposkripti)
 - 11.1. Izresci iz novina do 1919.
 - 11.2. Izresci iz novina 1920.-1937.
 - 11.3. Izresci iz novina 1938.-1940.
 - 11.4. Izresci iz novina 1941.-1942.
 - 11.5. Izresci iz novina nakon 1942.
 12. Fikcionalni tekstovi

13. Prijevodi Camille Lucerne
14. Filološki radovi
15. Tekstovi o Camilli Lucerni i bibliografije

Austrijska i hrvatska kultura u profesionalnom i životnom putu: studija primjera Camilla Lucerna

Sažetak

U radu je prikazan život Camille Lucerne, germanistice i slavistice, književnice i prevoditeljice, posrednice između austrijske i hrvatske kulture. Polazište rada njena je osobna ostavština koju je ostavila Elzi Kučeri koja ju 1966. poklanja Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ostavština je bila pohranjena u Knjižnici Odsjeka za germanistiku, danas Zbirci za germanistiku. Na temelju dijela tog arhivskog gradiva u radu se prikazuje njeno porijeklo (otac joj je bio Čeh, a majka Njemica) odrastanja i školovanja u različitim kulturama (na prostorima današnjih država: Austriji, Hrvatskoj, Srbiji, Francuskoj), te utjecaj brojnih migracija i remigracija tijekom odrastanja na njezin profesionalni razvoj. Lucerna je bila jedna od prvih učiteljica na Ženskom liceju u Zagrebu te među prvih pet *vanrednih* slušačica na Mudroslovnom fakultetu (danas Filozofskom fakultetu), a ujedno i na Sveučilištu u Zagrebu. Studirala je u i Beču. Kroz svoj rad utjecala je na emancipaciju djevojaka i bila aktivna u borbi i redefiniranju ženskih uloga, a posebice se borila za pravo na obrazovanje. Kroz čitav svoj radni vijek posredovala je i povezivala različite kulture što je najviše vidljivo kroz prevođenje s hrvatskog i drugih slavenskih jezika na njemački jezik, feljtonistički rad, filološke radove od kojih su najznačajniji *Die südslawische Ballade von Assan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe* i *Balladen der „Unbekannten“* i objavu književnih djela: pjesme poput prve zbirke pjesama *Gedichte*, zatim *Undinenlied* i *Hast du die Haimat lieb? Nebenwallen* i drame *Tko je kriv?*, *Mala glumica*. *Dramska studija C. Milovića*, *Na ruševinama*, *Zlatorog*, *Reseda Lustspiel in zwei Aufzügen*, *Asseneth. Mystisches Drama nach einer alten Legende*, *Aus dem Falkenhorst*. Bila je prva žena čija su djela tiskana u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (danas Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti). Uvidom u ostavštinu pronalazimo brojna pisma i razglednice koje nam svjedoče o njenom društvenom i intelektualnom miljeu u kojem se kretala, a koji uključuje brojne istaknute intelektualce, sveučilišne profesore dr. Wilhelma

Emricha, Elsu Mahler, Matiju Murka, Augusta Sauera, Maxsa Vesmera, Andreasa Wachsmuthaa, Zdenka Škreba i dr. poput Paule von Preradović, Deše Devčić, Zore Vernić i ustanove Goethe-Gesellschaft Frankfurt, Goethe-Gesellschaft Weimar, iz njemačkog govornog područja (iz Austrije, Njemačke, Švicarske).